

J. JABLONSKIS — ŽYMUS LIETUVIŲ PEDAGOGAS

M. KARČIAUSKIENĖ

Visiems yra žinomas Jono Jablonskio kaip lietuvių literatūrinės kalbos normintojo vardas. Tačiau J. Jablonskis mums brangus ne tik kaip mokslininkas, bet ir kaip pedagogas. J. Jablonskio dėmesio centre buvo lietuvių kalbos dėstymo ir lietuvių kalbos mokytojų parengimo klausimai. Šalia to J. Jablonskiui rūpėjo ir kiti aktualūs Lietuvos mokyklos ir švietimo klausimai, įvairiai pasireiškę atskirais Lietuvos mokyklos vystymosi etapais. Jis nenuilstamai kovojo už lietuvišką knygą, už lietuviškos mokyklos sukūrimą ir mokytojo lietuvių parengimą carinės priespaudos metu. Visu savo veiklos laikotarpiu J. Jablonskis rūpinosi mokyklų tinklo plėtimu, visuotinio pradinio mokymo įvedimu, mokymo turinio ir metodų gerinimu.

Į liaudies švietimą J. Jablonskis žiūrėjo kaip į vieną svarbiausių krašto išsilaisvinimo iš bet kokios priespaudos ir jo gerovės kėlimo priemonių. Todėl jis ragino įsijungti į švietimo darbą visą Lietuvos visuomenę, nurodydamas, kad „Tauta, kurios mokykla nedirba iš tikrųjų šviečiamojo darbo, nekelia jos kaip reikia iš miego, yra labai labai varginga“¹. Pats J. Jablonskis šiomis mintimis vadovavosi tiek savo literatūrinėje, tiek praktinėje pedagoginėje veikloje.

Būdamas pažangus kovotojas už gimtąją kalbą ir lietuvišką mokyklą, J. Jablonskis buvo persekiojamas carinės vyriausybės, ištremtas iš Vakarų pakraščių (Lietuvos, Latvijos, Estijos teritorijų), mėtomas iš vietos į vietą.

Tik 1905—1907 m. revoliucinio pakilimo metu, kada lietuvių liaudis, žengdama su pažangiąja Rusijos visuomene, išsikovojo teises naudotis lietuvišku spausdintu žodžiu ir kada Lietuvos pradinėje mokykloje carinė vyriausybė leido dėstyti gimtąją kalbą kaip mokomąjį dalyką, J. Jablonskiui susidarė bent kiek palankesnės pedagoginio darbo sąlygos. Tačiau ir ankstesniu metu, kada gimtasis žodis Lietuvos mokykloje buvo užgintas

¹ J. Jablonskis, Didžioju mokyklos reikalu, „Lietuvių balsas“, 1916, Nr. 10.

ir lietuviui mokytojui visokiais būdais buvo trukdoma dirbti savo gimtajame krašte, J. Jablonskis dėjo visas pastangas, kad galėtų dirbti Lietuvoje, prabilti į Lietuvos vaiką lietuvišku žodžiu. Tai patvirtina ir tas faktas, kad Jablonskis, tik baigęs Maskvos universitetą, ryžtasi prašyti Vilniaus mokslo apygardos globėją mokytojo vietos šioje apygardoje senovės kalboms dėstyti. Globėjas nustebo, kad J. Jablonskis, baigęs universitetą, nežinąs, kad Vilniaus mokslo apygardoje katalikai mokytojai nepriimami. J. Jablonskiui pabandžius ironiškai pasiteisinti, kad Maskvos universiteto profesoriai apie katalikus ir jų teises Vilniaus mokslo apygardoje per paskaitas neskaityt, mokslo apygardos globėjas išvadino J. Jablonskį kvailiu ir atidavė jam pareiškimą, prašymo nepatenkindamas. Šitai buvo viena iš priežasčių carinei mokyklų vadovybei atkreipti dėmesį į J. Jablonskį. Negaudamas vietos ir Varšuvos mokslo apygardoje, jis moko vaikus privačiai, dirba raštinėje ir t. t. Tik per protekciją J. Jablonskis gauna mokytojo vietą Rygos mokslo apygardoje (Mintaujoje), o vėliau vėl mėtomas iš vietos į vietą po Estijos, Rusijos, Baltarusijos mokyklas. Šiomis sunkiomis aplinkybėmis J. Jablonskis nepamirštą Lietuvos mokyklos, lietuvių kalbos klausimų.

Nepaisydamas nuolatinių carinės vyriausybės persekiojimų, J. Jablonskis buria apie save jauną lietuvių inteligentiją, besidominčią lietuvių kalba. Rašydamas šiuo metu P. Kriaušaičio lietuvių kalbos gramatiką (išleista 1901 m.), J. Jablonskis ne tik įnešė didelį indėlį į lietuvių kalbos norminimą, bet taip pat parengė Lietuvos mokyklai gimtosios kalbos vadovėlį, suvaidinusį didelį vaidmenį paskutiniaisiais spaudos draudimo metais ir leidus dėstyti lietuvių kalbą Lietuvos mokyklose.

Revoliucinis pakilimas ir pagaliau 1905—1907 m. revoliucija išjudino carinės Rusijos pakraščius, kartu ir Lietuvą. Atgaunama teisė spausdinti lietuviškas knygas, leidžiama dėstyti lietuvių kalbą Lietuvos liaudies mokyklose. Šiuo metu J. Jablonskio nuopelnai kovoje už lietuvišką mokyklą ypač ryškūs.

Jau anksčiau patyręs carinės vyriausybės ištremtį ir persekiojimą, J. Jablonskis darosi atsargesnis, kad galėtų ilgiau, per daug nekrisdamas mokyklų bei švietimo vadovybei į akis, dirbti pedagoginį darbą.

Nė vienam aktualiam mokyklos klausimui šiuo metu J. Jablonskis neliko abejingas. Ypač dabar jį jaudino nacionalinės lietuviškos mokyklos sukūrimo ir gimtosios kalbos dėstymo, mokyklos prieinamumo ir visuotinio mokymo klausimai, pagaliau visas lietuvių kultūrinis gyvenimas. Mokykla ir švietimas, kaip nurodė J. Jablonskis, pirmiausia turi tarnauti liaudžiai. Daug dėmesio J. Jablonskis šiuo metu skyrė pradinės mokyklos pagerinimui, nes ši mokykla tik viena buvo bent kiek prieinamesnė plačiosioms liaudies masėms. Analizuodamas to meto Lietuvos mokyklos ir švietimo padėtį, J. Jablonskis nurodė, kad mokslas tarnauja tik turtingiesiems, kad Lietuvoje maža mokyklų ir jos neprieinamos, nes labai brangios. Negalima išvystyti privati iniciatyva mokyklų statyboje, nes mokyti gali tiktai tas, apie ką gali gerai atsiliepti vietinė policija. Esamos pradinės

mokyklos netikusios, atitrauktos nuo gyvenimo, jose mokoma tikrai rusiškai. Pradinės mokyklos ir jų mokytojai svetimi lietuvių vaikui².

J. Jablonskis nurodo, kad liaudis sąmoningai laikoma tamsoje. „Daugeliui valdininkų žmonių apšvietimas yra kaip peilis po kaklu. . . Tamsūs žmonės jiems lengva buvo valdyti“³. Mokyklos prieinamumui ir visuotinumui įgyvendinti reikalinga, kad būtų pakankamas mokyklų skaičius, kad mokymas būtų nemokamas, kad visuomenė šelptų neturtingus vaikus, neleisdama masiškai žūti gabiems, kad būtų mokiniams nemokamas geležinkelis, prie mokyklų pigūs butai. Pačią mokyklą reikia pertvarkyti ta linkme, kad joje būtų mokoma to, kas reikalinga žmogui, kad būtų mokoma gimtąja kalba, nes ji vaikui prieinamiausia, ja lengviau įsisavinami visi mokomieji dalykai. Todėl visuomenei reikia susirūpinti mokyklos ir mokytojų reikalais. Būtina reikalauti daugiau ir geresnių mokyklų⁴.

Pats J. Jablonskis šiuo metu aktyviai dalyvauja įvairiame pedagoginiame darbe. Nepaisydamas pavojų, buria apie save pažangią lietuvių inteligentiją, moko ją gimtojo žodžio. J. Jablonskis pasidaro labai populiarus ir įgyja didelį autoritetą lietuvių mokytojų ir moksleivių tarpe.

Kad J. Jablonskis šiuo metu lietuvių mokytojų buvo laikomas dideliu autoritetu ir lietuvių kalbos žinovu, rodo ir toks faktas: 1906 metais grupė mokytojų, kuriems rūpėjo gimtosios kalbos dėstymo klausimai Lietuvos mokykloje, kreipėsi į Vilniaus mokslo apygardos globėją, prašydami, kad jis leistų Kauno mieste organizuoti dešimties dienų kursus, skirtus lietuvių kalbos klausimams. Mokytojai prašė, kad šiems kursams vadovautų J. Jablonskis. Tačiau Vilniaus mokslo apygardos globėjas mokytojų prašymo nepatenkino.

Nuo 1906 iki 1907 m. J. Jablonskis — Panevėžio mokytojų seminarijos lietuvių kalbos mokytojas (samdyto asmens teisėmis). Lietuvis mokytojas ne pravoslavus šioje seminarijoje buvo didžiausia naujiena. J. Jablonskis tai suprato. Jau anksčiau buvęs policijos priežiūroje ir supratęs savo naujo darbo sunkumą ir atsakingumą, J. Jablonskis stengėsi būti atsargus. Tik taktas, draugiški santykiai su mokytojais leido jam išbūti seminarijoje dvejus metus ir tiek gero padaryti Lietuvos mokyklai, nepaisant, kad seminarijos direktorius, nepajėgęs įtraukti J. Jablonskio į šnipinėjimo darbą, stengėsi jam visaip kenkti. Visai pagrįstai nurodo prof. J. Balčikonis, kalbėdamas apie J. Jablonskio veiklą Panevėžio mokytojų seminarijoje, kad J. Jablonskio buvimas Panevėžio mokytojų seminarijos mokytoju sudaro ištisą šios mokyklos epochą⁵.

Dirbdamas mokytojų seminarijoje, J. Jablonskis ypač rūpinosi mokytojų parengimu Lietuvos mokyklai ir gimtosios kalbos dėstymo klausimais. Jis kovojo už tai, kad į šią seminariją šalia pravoslavų būtų priimti ir mokytojai katalikai, kad seminarija parengtų mokytojus, mokančius lietuvių kalbą. Dirbdamas seminarijoje, J. Jablonskis prašė Vilniaus mokslo

² J. Jablonskis, Apšvietimo reikalai, „Lietuvos ūkininkas“, 1906, Nr. 7.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ J. Balčikonis, Prakalba, kn.: Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933.

apygārdo globėja, kad stojantys į mokytojų seminariją mokiniai bent minimaliai būtų patikrinami iš lietuvių kalbos, nes dirbančiam Lietuvoje pradinės mokyklos mokytojui reikia bent kiek mokėti lietuvių kalbos, o seminarijoje jos mažai tegalima išmokti. 1906 m. „Lietuvos ūkininke“ J. Jablonskis išspausdino 'straipsnį „Dar apie Lietuvos mokytojų seminarijas“, skirtą Lietuvos atstovams Dūmoje. Čia J. Jablonskis iškėlė didelę lietuvių mokytojų stoką Lietuvoje ir nurodė, kad Vilniaus mokslo apygarda tuo nesirūpina. Todėl, kaip nurodo J. Jablonskis, šiuo reikalu reikia rūpintis patiems per savo atstovus valstybės Dūmoje. Reikia siekti, kad į Panevėžio mokytojų seminariją būtų priimti lietuviai ir kad seminarijoj lietuvių kalbos dėstymas būtų tinkamas. J. Jablonskis apgailestauja, kad ligi šiol Panevėžio mokytojų seminarijoje lietuvių kalba buvo dėstoma atsitiktinai, bet kieno. Mokytoju paprastai būdavo koks miesto valdininkas, užaugęs Lietuvoje ir šiaip taip mokėjęs lietuviškai susikalbėti. Kasdieniniame gyvenime paprastai toks mokytojas lietuvių kalbos nevaratodavęs ir sunkiai sugebėdavęs savo mokinius paruošti iš lietuvių kalbos bent tiek, kiek be jos nebuvo galima apsieiti pirmaisiais mokslo metais.

J. Jablonskis siūlo Dūmoje reikalauti, kad lietuvių kalbos mokytoju seminarijoje būtų lietuvis, baigęs tam tikrą mokslą, savo dalyko žinovas, kad seminarijoje lietuvių kalbos mokytojo alga būtų tokia, kaip rusų kalbos mokytojo⁶, kad kiekviename mokytojų seminarijos kurse ir pradinėje mokykloje prie seminarijos lietuvių kalbai būtų skiriama ne mažiau kaip 4 valandos savaitėje. Panašius reikalavimus J. Jablonskis siūlo kelti taip pat Vilniaus ir Gardino mokytojų seminarijoms.

1906 m. caro vyriausybė revoliucinio judėjimo įtakoje buvo priversta panaikinti 1874 m. nuostatą, kuriuo lietuviškos kilmės asmenims buvo draudžiama įstoti į Panevėžio mokytojų seminariją. Tačiau kiekvienu atveju, priimant lietuvių ar baltarusių į seminariją, reikėjo gauti specialų Švietimo ministerijos sutikimą.

J. Jablonskis, būdamas reiklus ir principingas, ne tik ragina lietuvius stoti į šią seminariją, bet ir reikalauja rimčiau pasiruošti stojančius, nes, anot J. Jablonskio, neužtenka būti tik lietuviu, bet taip pat reikia turėti ir tam tikrų žinių.

Mokytojaudamas Panevėžyje, J. Jablonskis nepamiršta ir kitų mokyklos uždavinių, ypač vadovėlių. Jis dalyvauja konkursinėse komisijose, sprendžiančiose lietuviškų vadovėlių kokybės klausimą, kelia vadovėlių klausimą spaudoje, rašo apie juos recenzijas.

Taip pat šiuo metu J. Jablonskis parengė pirmą oficialią lietuvių kalbos programą pradinei mokyklai ir mokytojams, norintiems įsigyti lietuvių kalbos mokytojo teises šioje mokykloje.

Pagal J. Jablonskio programą iš lietuvių kalbos mokytojo buvo reikalaujamas šių elementarių žinių minimumas: taisyklingai ir laisvai skaityti lietuvišką tekstą, aiškiai ir taisyklinga lietuvių kalba paaiškinti ir atpasakoti paskaitytą tekstą, mokėti išdėstyti raštu, laikantis rašybos taisyk-

⁶ Lietuvių kalbos mokytojas per metus gaudavo 400 rb, o kitų dalykų mokytojai apie 2500 rb.

liū, egzaminatoriaus paskaitytą tekstą; žinoti elementarios lietuvių kalbos gramatikos kursą pagal dviklasės mokyklos programą, arčiau susipažinti su vienu iš lietuviškų elementorių ir skaitymo knygų ir kt. Aišku, dalykinių žinių apimtis lietuvių kalbos mokytojo teisėms įsigyti dar buvo palyginti labai maža. Tačiau tai buvo pirmas žingsnis, prie kurio negalvojo sustoti nei J. Jablonskis, nei jo bendraminčiai.

J. Jablonskio parengta lietuvių kalbos programa pradinei mokyklai pasižymi moksliskumu, pedagogiškumu ir, pagal to laiko sąlygas, gana plati. Savo apimtimi ji buvo ne mažesnė už rusų kalbos programą rusų mokykloje, nors lietuvių kalbos dėstymo sąlygos buvo daug blogesnės, negu rusų kalbos (savaitinis valandų skaičius buvo mažesnis 2—3 kartus).

Programos platumą pastebėjo eilė pedagogų, talkininkavusių programą rengiant ir dalyvavusių ją svarstant, ir kai kurie iš jų net siūlė susiaurinti jos apimtį. Tačiau J. Jablonskis, rengdamas plačią programą, šalia rūpinimosi gimtosios kalbos dėstymo klausimais, nepamiršo ir neigiamos Švietimo ministerijos ir Vilniaus mokslo apygardos švietimo viršininkų pažiūros į lietuvių kalbą.

J. Jablonskis puikiai suprato, kad faktiškai šią programą pradinėje mokykloje beveik nebus galima įgyvendinti ne tik dėl mažo valandų skaičiaus, bet ir dėl nepakankamo lietuvių kalbos mokytojo parengimo ir niekinamos carinės vyriausybės pažiūros tiek į lietuvių mokytoją, tiek į lietuvių kalbą.

Be to, J. Jablonskis suprato ir tai, kad sumanūs mokytojai šią programą galės panaudoti ir žemesnėse vidurinės mokyklos klasėse.

Štai kaip apie tos programos rengimą ir svarstymą rašo buvęs tuo metu mokyklų inspektorius Baublys. 1906 m. iškilus reikalui sudaryti lietuvių kalbos programą, į šį darbą buvo pakviestas J. Jablonskis. Buvo numatyta programos apimtis. Per pasitarimą Baublys prasitaręs, ar nebūsianti programa per plati. O J. Jablonskis taip paaiškino: „Tegul ji bus maksimumu, o ne minimumu. Jeigu mokytojas jos visos neišeis, tai jo niekas nepapeiks, o jeigu išeis daugiau, kaip programoje reikalaujama, tai gali susilaukti nemalonumų. Surašykime maksimum programą, kurią galima išeiti tiktai prie geriausių sąlygų“⁷. J. Jablonskis puikiai suprato, kad caro vyriausybė leido lietuvių kalbą dėstyti ne iš meilės lietuviams, ne tam, kad Lietuvos teritorijoje būtų galima kurti lietuvišką nacionalinę mokyklą ir joje žadinti meilę gimtam kraštui ir gimtajai kalbai, bet darė nuolaidas revoliucinės krizės brendimo metu. Dėl to visą laiką į šią kalbą buvo žiūrima su įtarimu, kad ja nebūtų varomas antivalstybinis darbas. Ne be pagrindo J. Jablonskio parengta lietuvių kalbos programa oficialiai buvo patvirtinta tik 1908 m. lapkričio 25 d. Be to, patvirtinama programą, Švietimo ministerija padarė J. Jablonskiui priekaištą,— esą nepagrįstai programoje kalbama apie literatūrinę lietuvių kalbą. Ministerijos atstovai teigė, kad iš tikrųjų tokios kalbos nesą, kad lietuvių kalba iki šiol esanti tik liaudies kalba, kuri dalijasi į daugelį tarmių. Todėl

⁷ Medžiaga imama iš Baublilio užrašytų prisiminimų.

programoje vietoje „literatūrinė kalba“ pasiūlyta vartoti „knyginė kalba“ Revoliucinio judėjimo ir kovos už gimtąją kalbą veikiami, nepatenkinti tokiais Švietimo ministerijos pastabomis ir pasiūlymais, progresyvūs Lietuvos rašytojai ir kalbininkai nukreipė jėgas į literatūrinės lietuvių kalbos kūrimą. Prie šio darbo daugiausia prisidėjo J. Jablonskis.

Į lietuvių kalbos mokymą J. Jablonskis taip pat žiūrėjo kaip į priemonę praplėsti pradinės mokyklos mokomąjį turinį elementarinėmis žiniomis apie gamtą ir visuomenę, kaip į priemonę auklėti vaikų meilę savo gimtajam kraštui ir jo liaudžiai. Tai matyti iš J. Jablonskio recenzijų mokykliniams vadovėliams ir rekomenduojamų prie programos skaitymo knygų. Pvz., jau pirmiesiems mokslo metams J. Jablonskio rekomenduojami elementoriai (Aišbės ir Višinskio), o taip pat Žemaitės „Rinkinėlis vaikams“ supažindino vaikus su aplinka. O rekomenduojamas Ladislavo „Žiupsnelis“ tiksliai apibrėžta sistema plėtė mokinių akiratį, jų elementarias žinias apie gamtą ir visuomenę. Vykusiai parinktais uždaviniais „Žiupsnelis“ skatino vaikus gretinti skaitomą tekstą su aplinkos daiktais. 1908 m., dalyvaudamas konkursinėje vadovėlių komisijoje, kurioje buvo peržvelgti 22 lietuvių kalbos vadovėliai, J. Jablonskis pritarė tam, kad „Žiupsneliui“ (lygiagrečiai su K. Vanagėlio „Dovanėle“) būtų skiriama pirmoji premija. Be to, prie programos J. Jablonskis rekomendavo ir Bendoriaus „Vaikų žvaigždutę“, kuri, nors ir neturėjo tokios aiškios sistemos, kaip „Žiupsnelis“, bet buvo persunkta gimtojo krašto meilės jausmu. Joje buvo spausdinami geriausių to meto lietuvių rašytojų eilėraščiai bei liaudies dainos, apdainuoją gimtojo krašto grožį ir garbę. Buvo rekomenduojama ir kitų geresnių to meto skirtų vaikams knygų („Lietuvių pasakos“, redaguotos paties J. Jablonskio, Mečiaus „Trumpas žemės aprašymas“ ir kt.).

Šiuo metu, kaip ir vėliau, neliko J. Jablonskio nepastebėta nė viena skirta mokyklai lietuviška knyga, kuri būtų atitolusi nuo lietuvių liaudies gyvenimo, kuri būtų neprieinama vaikui, kurioje būtų iškraipoma tikrovė bei mokslo teiginiai arba kuri galėjo žaloti vaiką moraliniu požiūriu.

Nemažą reikšmę Lietuvos mokyklai turėjo J. Jablonskio pedagoginė veikla pirmojo pasaulinio karo metu. J. Jablonskis teigė, kad didysis švietimo darbas ir šaudantis reikia dirbti.

Pagrindinę savo pedagoginę-visuomeninę veiklą šiuo metu J. Jablonskis išvyso Voroneže. Čia jis kurį laiką dirbo lietuvių gimnazijoje kaip mokytojas, būdamas nepaprastai jautrus tiek šios mokyklos mokytojams, tiek mokiniams. Nežiūrėdamas jau šiuo metu smarkiai pairusios savo sveikatos, J. Jablonskis kovoja už tinkamos lietuvių kalbos programos sudarymą lietuviškai mokyklai, aktyviai dalyvauja „Lietuvių mokytojų sąjungos“ darbe, gyvai seka „Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti“ (ypač šios draugijos kultūros sekcijos) darbą, kovoja už pedagoginę spaudą ir pan.

Ir šiuo metu J. Jablonskis ypatingą dėmesį skiria mokytojų kadru rengimui, rūpinasi pavyzdinės mokyklos steigimu Voroneže, kuria turėtų naudotis „Saulės“ mokytojų kursų ir steigiamojo lietuvių mokytojų insti-

tuto mokiniai. J. Jablonskis nurodo, kad ligi šiol „Saulės“ kursų mokiniai, neturėdami pavyzdinės mokyklos, negauna tinkamo praktinio parengimo.

Evakuacijos metu J. Jablonskis parengia abi dalis skaitymo knygos „Vargo mokykla“. Eilę metų „Vargo mokykla“ buvo pagrindinė knyga, iš kurios mokėsi gimtosios kalbos jaunesnių vidurinės mokyklos klasių moksleiviai. J. Jablonskis ne tik pats rašo vadovėlius mokyklai, bet taip pat aktyviai domisi, duoda patarimų ir kitiems autoriams kalbiniu bei pedagoginiu-metodiniu atžvilgiu. Čia J. Jablonskis pasirodo principingas ir negailestingas visiems tiems, kurie vietoje rimtų vadovėlių mokyklai duoda šlamštą. Antai, kai 1916 m. „Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti“ kultūros sekcija išleido Martyno Liuterio „Mažą katekizmą“ ir Jono Jokūbo Rambako „Pamokslą apie išganymo davadą...“, J. Jablonskis su pasiūlykštėjimu pasižiūrėjo ne tik į šiuos „vadovėlius“, skiriamus XX a. mokyklai, bet ir į kultūros sekcijos darbą. J. Jablonskį papiktino daryta šių knygų kalba ir reakcingas, seniai atgyvenęs savo amžių turinys, kuriame skiepijamas aklas paklusnumas ir beprasmis nusižeminimas. J. Jablonskis rašė, kad tokie katekizmai gero neduoda nei protui, nei širdžiai. Jis griežtai smerkia kultūros sekciją, kuri pernešė Liuterio parašytą „Šventųjų urėdų“ metu vergams katekizmėlių į XX a. Kaip nurodo J. Jablonskis, šis katekizmas nemokšos kunigo buvo biauariausiai išverstas į lietuvių kalbą, galvojant, kad kvailiams lietuviams viskas tiks. „Ir kultūros sekcijai šitai tiko „kelti kultūrai tarp lietuvių“,— teigia pasipiktinęs J. Jablonskis ir priduria, kad taip neatsargiai ir nekultūringai galėjo pasielgti tik kultūros sekcija. Jis visai pagrįstai už tokį elgesį šaukė kultūros sekciją visuomenės teisman, reikalaujamas, kad visuomenės pinigai, išleisti šiems leidiniams, tuojau būtų grąžinami, kad katekizmas mokslo reikalams nebūtų pardavinėjamas, kad jis kuo greičiausiai būtų sunaikintas. J. Jablonskis pabrėžia, kad to reikalaujamas savo tautos, įstaigos, lietuvių kalbos mokytojo vardu ⁸.

Matydamas sunkią Lietuvos mokyklos padėtį tiek ankstesniu carinės priespaudos metu, tiek karo metais, kada lietuviai mokytojai ir moksleiviai išsiblaškė po plačią Rusiją, o likę Lietuvoje buvo įvairiapusiškai engiami kaizerinių okupantų, J. Jablonskis suprato, kad reikia koku nors būdu vienyti lietuvišką mokyklą ir pedagoginę mintį, kad būtina labiau centralizuotai kelti principinius pedagoginius klausimus, rašyti pedagogiškai ir dalykiškai tinkamus vadovėlius ir kitas mokslo priemones.

Štai 1916 m. „Lietuvių balse“ jis kreipiasi į lietuvius pedagogus ir visuomenę straipsniu „Didžiuoju mokyklos reikalu“, kuriame nurodo didelę mokyklos ir švietimo svarbą kultūriniame ir politiniame tautos gyvenime. J. Jablonskis apgailestauja, kad mažas palyginti lietuviškų mokyklų skaičius ir nepakankama jų kokybė. Viena tos blygybės priežasčių ir yra nepakankamas pedagoginės minties propagavimas mokytojams ir visuomenei, neturėjimas tinkamo specialaus pedagoginio leidinio, skiriamo

⁸ J. Jablonskis, D. Martyno Liuterio Mažas katekizmas ir D. Jono Jokūbo Rambako Pamokslas apie išganymo davadą pirma 24 klausimuose trumpai suglaustas, potam 237 klausimuose plačiau išguldytas, Pp 1—92, Petrapilis, 1916.

mokyklos ar auklėjimo reikalams, atsitiktinis vadovėlių leidimas. Mokyklų ir švietimo reikalai, kaip sako J. Jablonskis, niekad nebuvo rimtai ir ištiesai svarstomi lietuvių spaudoje. Jeigu ir buvo kalbama apie mokyklą ir mokytojus, tai ligi šiol per mažai rūpinamasi tuo, ką ir kaip jie dirbo. Daug kas kaltinama, bet ar visa buvo padaryta, kas galima padaryti, priėmė J. Jablonskis ir nurodo, kad net ir sunkiomis karo sąlygomis reikia galvoti apie mokyklos darbo pagerinimą⁹.

Kaip vieną iš priemonių šiam darbui pagerinti, J. Jablonskis su būreliu mokytojų entuziastų siūlo du kartus metuose leisti pedagoginį leidinį, skiriamą mokyklos ir švietimo klausimams. Minėtame straipsnyje J. Jablonskis nurodo ir tuos pagrindinius klausimus, kuriuos reikėtų pedagoginiame leidinyje spręsti, būtent:

- 1) einamieji mokyklos (ypač pradinės) klausimai;
- 2) mokykla bei jos uždaviniai užsienyje (tam, kad būtų galima užsienio patirtį panaudoti Lietuvoje);
- 3) liaudies universitetai ir įvairios aukštosios pradedamosios mokyklos — kituose kraštuose;
- 4) liaudies knygynai, skaityklos, šventadienių mokyklos suaugusiems ir jaunuomenei;
- 5) mokyklų vadovėliai;
- 6) šių dienų mokyklų kronika¹⁰.

J. Jablonskio numatytae pedagoginio leidinio plane įdomu tai, kad jis pirmoje vietoje akcentuoja pradinę mokyklą, kuri yra viso tolesnio sėkmingo mokymosi pagrindas ir kuri tik viena kalbamu momentu buvo prieinama platesnėms liaudies masėms. Vadinasi, plačiųjų liaudies masių švietimo pagerinimas J. Jablonskiui buvo svarbiausias dalykas. Tai patvirtina ir J. Jablonskio rūpinimasis liaudies knygynų bei skaityklų ir sekmadieninių mokyklų, skirtų mokyti jaunuomenei ir suaugusiems, reikalais. Tik gaila, kad šios iškeltos mintys sunkiai buvo įgyvendinamos esamoje santvarkoje.

Grįžęs iš evakuacijos, J. Jablonskis, nežiūrėdamas savo silpnos sveikatos, aktyviai įsijungia į pedagoginį darbą ir vėl pagrindinį dėmesį skiria lietuvių kalbos dėstymo dalykams, vadovėliams bei mokytojams. J. Jablonskis skaito paskaitas „Saulės“ mokytojų kursuose, rašo lietuvių kalbos vadovėlius (pakartotinai išleidžia „Lietuvių kalbos gramatiką“, parašo „Linksnius ir prielinksnius“ ir kt.). Nuo 1919 m. rudens jis lietuvių kalbos kursų mokytojams vedėjas. Atidarius Kauno universitetą, J. Jablonskis dirba humanitarinių mokslų fakultete kaip garbės profesorius. Gausiose J. Jablonskio recenzijose mokykliniams vadovėliams, vaikų literatūrai bei jo paties parašytuose vadovėliuose ryškėja J. Jablonskio didaktinės pažiūros. Jis pasisako už sistemingą, nuoseklų žinių perteikimą mokykloje, už sąmoningumo principo paisymą mokymo procese, už tokį mokomosios medžiagos parinkimą ir mokymo metodus, kurie žadintų mokinių mintį, glaudžiai sietų mokyklą su gyvenimu. J. Jablonskis kritikavo

⁹ J. Jablonskis, Didžiojuo mokyklos reikalu, „Lietuvių balsas“, 1916, Nr. 10.

¹⁰ Ten pat.

katachetinį metodą, kuris dominavo tikybos vadovėliuose, kaip atgyvenusių savo amžių ir bukinantį vaikų protą.

J. Jablonskis karštai sveikino pirmuosius lietuvius mokytojus, pradėjusius kelti didaktines-metodines problemas spaudoje. Štai, 1919 m. pasirodžius J. Murkos „Metodikos etiudams“, J. Jablonskis sveikina Murką, kaip mokytoją entuziastą, tačiau kartu jį bara už skubotumą ir paviršutiniškumą. Štai koks reiklus J. Jablonskio rūpestis mokykla, paskatinimas žmonių, dirbančių šios mokyklos naudai, iš vienos pusės, ir griežtas principingumas, reiklumas — iš antros.

J. Jablonskis nurodo, kad mokymo proceso pagerinimas daugiausia priklauso nuo gero mokytojų parengimo, pedagoginės spaudos, pedagogų savitarpio bendradarbiavimo, nuo gerų vadovėlių. J. Jablonskis griežtai smerkia tuo metu pasirodžiusias anarchistines mintis, nepakankamai vertinančias vadovėlių mokykloje arba teigiančias, kad vadovėlius greitai rašysią patys mokiniai.

J. Jablonskis nurodo, kad geras vadovėlis — rimta pagalba mokytojų darbe, kad vadovėlius turi rašyti prityrę mokytojai praktikai, glaudžiai bendradarbiaudami su atitinkamos srities mokslininkais. Jis pats stengėsi analizuoti svarbiausius to meto visų mokomųjų dalykų vadovėlius ne tik kalbiniu, bet taip pat dalykiniu ir pedagoginiu-metodiniu požiūriu. J. Jablonskis griežtai kritikuoja tuos vadovėlius, kuriuose nesilaikoma pedagoginių reikalavimų, nepaisoma vaiko psichologijos, iškraipoma tikrovė ir mokslo faktai, tokius vadovėlius, kurie gali turėti neigiamą poveikį doroviniu požiūriu. J. Jablonskio vadovėliai buvo pavyzdys to meto mokyklai.

Kaip lietuvių kalbos specialistas J. Jablonskis ir buržuazinėje Lietuvoje pagrindinį dėmesį skiria lietuvių kalbos mokytojui ir lietuvių kalbos dėstymui mokykloje. J. Jablonskis sielojasi, kad lietuvių visuomenė blogai moka savo kalbą, kad gimnazijose trūksta parengtų lietuvių kalbos mokytojų, kad nenustatytas lietuvių kalbos mokytojo cenzo įsigijimas, kad mokyklinėse bibliotekose trūksta geriausių lietuvių rašytojų raštų ir tinkamų geriausių užsienio rašytojų vertimų. Todėl nenuostabu, kad J. Jablonskis sveikino kiekvieną tinkamiau išleistą lietuvių kalba knygą, pradedančius pasirodyti metodinius nurodymus gimtajai kalbai mokytui ir pan. Pats J. Jablonskis nurodo, kad gimtosios kalbos negalima mokytui dogminiu metodu, o būtina lavinti galvosena, derinant analizę ir sintezę, dedukciją ir indukciją, tobulinant mokinių pastabumą, mokant abstrakčiai galvoti ir taikant žinias praktikai. J. Jablonskis teisingai nurodo, kad gimtosios kalbos vien per pamokas ir vien tik iš vadovėlių išmokti negalima. Tam būtinas vieningas kalbos režimas mokykloje, tinkamai organizuotas taisyklinga lietuvių kalba parašytos literatūros užklasinis skaitymas.

Taigi, J. Jablonskis įnešė ne tik didžiulį indėlį formuojant literatūrinę lietuvių kalbą, bet daug nuveikė ir lietuvių kalbos mokytojų kadrus rengiant; jis buvo vienas aktyviausių kovotojų už lietuvišką mokyklą carinės priešpaudos metu, pagaliau jis buvo pedagogas, kuris sielojosi mokyklos reikalais visą savo gyvenimą.

Nors J. Jablonskio pedagoginės ir visuomeninės pažiūros buvo ribotos, nors jos neišėjo iš buržuazinės ideologijos rėmų, tačiau jo, kaip gilaus mokslininko, mokytojo entuziasto, mokytojo kovotojo, pavyzdys, jo nepaprastas darbštumas brangus kiekvienam lietuviui mokytojui, kokios specialybės jis būtų. Kiekvienas mes iš J. Jablonskio galime pasimokyti meilės liaudžiai ir jos mokyklai, darbštumo ir principingumo sprendžiant svarbiausius mokyklos ir pedagogikos klausimus.

Й. ЯБЛОНСКИС — ВЫДАЮЩИЙСЯ ЛИТОВСКИЙ ПЕДАГОГ

М. КАРЧАУСКЕНЕ

Резюме

В творчестве Й. Яблонскиса наряду с научно-языковедческой деятельностью большой интерес представляет педагогическая работа.

Как типичный просветитель, Й. Яблонскис считал народное образование одним из важнейших факторов освобождения страны от всякого гнета и улучшения положения народа.

В центре внимания Й. Яблонскиса как педагога стояли вопросы преподавания литовского языка — создания учебников и подготовки учителей. Но вместе с тем Й. Яблонскис разрабатывал и другие актуальные вопросы, связанные с улучшением дела народного образования. Расширение сети школ, улучшение содержания обучения и методов преподавания — эти вопросы стояли в центре деятельности Й. Яблонскиса как педагога.

Прогрессивный борец за литовскую школу и родной язык Й. Яблонскис подвергался преследованиям со стороны царского правительства и был выслан из западного края. Только вследствие революционного подъема 1905—1907 гг. у Яблонскиса создались более благоприятные условия для работы в Литве. Именно в это время Яблонскис боролся за осуществление преподавания на родном языке, за подготовку учебников на литовском языке и учителей-литовцев для народной школы. Он критиковал школу его времени за то, что она недоступна народу и оторвана от его жизни. Уже в это время Яблонскис поднимает вопрос о всеобщем обучении и требует расширения сети школ.

Во время первой мировой войны Й. Яблонскис развил широкую педагогическо-просветительскую деятельность. Работая учителем литовской гимназии в Воронеже, Й. Яблонскис заботился не только об улучшении учебно-воспитательной работы гимназии, но и о подготовке и повышении квалификации учителей, распространении педагогических идей среди широкой литовской общественности.

Во время эвакуации Яблонскис сам подготовил школьный учебник («Vargo tokykla»), оказывая в то же время активную помощь другим

авторам в составлении школьных учебников по языковедческим и учебно-методическим вопросам.

Однако в результате ограниченности своих общественных и педагогических воззрений, Яблонскис возлагал немалые надежды на литовскую буржуазную школу. После образования литовского буржуазного государства он активно включается в научную и педагогическую работу.

В течение своей жизни Й. Яблонскис дал немало ценных педагогических советов авторам школьных учебников и детской литературы, помогая педагогам Литвы в разработке вопросов дидактики. Он резко осуждал анархические взгляды, возникшие в буржуазной Литве, которые недооценивали школьные учебники и значение системы в обучении. Яблонскис стоял за систематическое и последовательное обучение, за такой подбор учебного материала и методов обучения, который пробуждает мысль учащихся и связывает школу с жизнью. Он резко критикует катехизический метод, который доминировал в учебниках религии, считая, что этот метод отжил свой век.

Таким образом Й. Яблонскиса мы можем вполне заслуженно назвать не только основателем литовского литературного языка, но и самым активным борцом за народную школу Литвы.
